

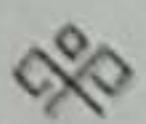
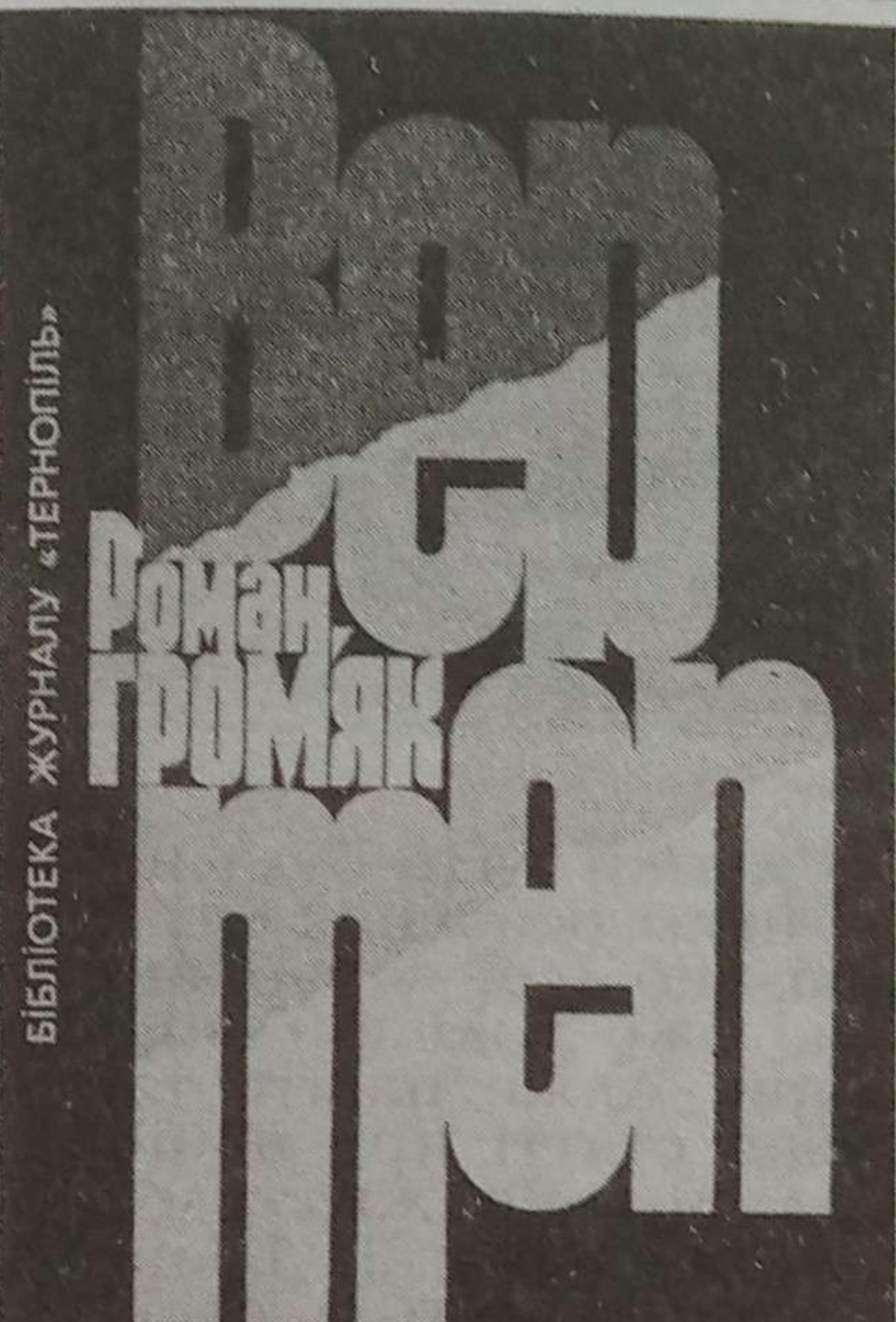
Д

О

Л

Я

РОМАН ГРОМ'ЯК

ЛІТЕРАТУРА
ЗОЛОТОГО ВЕРЕСНЯЛітературно-критичний
нарисКиїв
«Радянський письменник»
1989

Роман Гром'як

КУЛЬТУРА,
ПОЛІТИКА,
ІНТЕЛІГЕНЦІЯ

Публіцистика

Тернопіль,
1996

Ольга КУЦА

ЕСЕЙ НА 60-РІЧЧЯ
РОМАНА ГРОМ'ЯКА**π**

ОТЯГ шарпався на зупинках, думки шугали врізnobіч... Я стикався віч-на-віч з капризною дамою — Владою. Не спалося..."

— образно писав Роман Гром'як про один із найвідповідальніших моментів на власній життєвій дорозі. Дивно, але цей фрагмент із "Вертепу" відбиває майже постійний стан душі нашого вченого протягом більш як трьох десятиріч. Як у потязі тої фатальної ночі, коли сумління підказувало відкласті у шухляду перо... Але віч-на-віч із Романом Гром'яком — не влада, а Доля, така ж капризна.

Бо й справду була вона капризою: нагородивши хлопця талантом письменника (писав вірші і нариси з 15 років) і літературного критика (першу рецензію опублікував у 1956 р.). Доля зупиняла його владним помахом руки при найменших спробах сходження на верховини. Мріяв про журналістику. І коли перевернув гори книжок, готовуючись до вступу в університет, з'явилася пані Доля і заперечливо похитала головою, тактовно нагадавши про репресованого батька і депортованого у 1940 р. діда.

Надалі вона все-таки спокутувала вину: завела селянського хлопця у глибини наук — естетики, психології, творчості, теорії літератури, дала йому в руки геніальні ідеї — книги І. Франка, О. Потебні, Л. Виготського, Ю. Лотмана, що розмивали основи пануючого тоді марксистсько-ленінського літературознавства, дозволила скористатися спецфондами столичних бібліотек, де заховувалися багатства національного духу. Роман Гром'як щасливо єднав високий професіоналізм у літературній критиці, історії та теорії літератури. Варто підкреслити, що у центрі його наукових зацікавлень перебував І. Франко і що Роман Гром'як все-таки вивів українського генія з-під "вирішального впливу" російських революціонерів-демократів.

Першу книгу вченого "Дійсність. Література. Читач", що визначала ядро його зацікавлень і мала вийти у 1971 р., "зарізали". То була, мабуть, перша серйозна зустріч літературознавця Гром'яка з Владою. А, може, з Долею? Коли ж всесоюзні науковці високо оцінили Гром'якову теоретичну студію "Естетика і критика" (1975) і С. Шаховський відгукнувся на неї у "Літературній Україні" близкучою рецензією, коли українські читачі із вдячністю заговорили про укладену (разом з Ф. Пустовою) антологію Франкових праць "Краса і секрети творчості" (1980), Доля готова була подарувати вченому навіть столичне життя. Не для розкошів, не для забави, а для праці — вона бачила нашого земляка у тому ряду вчених, де були О. Білецький, С. Шаховський, Л. Новиченко. Все-таки, зваживши плюси і мінуси Гром'якової праці в університетському місті і провінції, Доля надала перевагу провінції. Завжди і всюди толерантний Роман Гром'як заявляв: "Немає

Шевченківські читання в НТШ (США, березень 1991). Виступає Р. Гром'як. За столом (зліва направо) проф. Гр. Грабовицький, чл.-кор. НАН України Віт. Дончук (Київ), г-р В. Антонович (Канада)

периферійної науки — є духовна периферія і лінощі думки". Це була не лише декларативна заява з його боку, бо за наведеним вище висловом ішло освоєння структуральної поетики, архетипної критики, рецептивної естетики. Важливо, що ідеї зарубіжних вчених Романові Гром'якові вдавалось проводити ще до перебудови. Уже тоді він порушував "небажану" тему національної своєрідності української літератури. Адже навіть таке солідне видання, як двотомний "Шевченківський словник" не вміщував статті про національну своєрідність поетових творів. У книзі Романа Гром'яка "Що доведено життям" (1988) поставлено проблему (по-іншому було неможливо). Революційний пафос Т. Шевченка і його любов до "інших народів" автор ілюстрував рядками із поеми "Стойть в селі Суботові". Науково повне висвітлення ця проблема знайшла пізніше. У 1991 р. у Філадельфії наш учений дав блискучу інтерпретацію національної своєрідності Шевченківської поезії.

Надходили щасливі часи, коли він міг би з успіхом писати академічні підручники найвищої наукової проби. Але тут знову віч-на-віч з уже відомим і шанованим вченим постало Доля. Нагадала гірку українську правду — письменники і вчені у найвідповідальніші моменти історії покидали пера і наукові пошуки. Закрутivши Романом Гром'яком у легенському вирі політики, вчинила із ним лихий жарт: вивела його пером критичний нарис "Література Золотого Вересня", аж ніяк не сумісний з виразно українською позицією вченого, літературного критика, викладача. Роман Гром'як передбачив фатальність появи цієї книги (у передмові писав: "Немає людей непомильних..."), та все-таки віддав данину часові, що вже минав. Парадоксально, але цей нарис можна вважати сьогодні блискучим дослідженням поетики і світовідчуття носіїв соціалістичного ідеалу. Роман Гром'як з властивою йому відповідальністю до справи ілюстрував, що означає бути радянським письменником і що означає любити і творити по-радянському. Адже скрупульозно зібрана у книзі риторика "задивлених на схід" промовляла сама за себе. Тернопільські читачі, що іменем навіть своє майбутнє, сприйняли деякі вирази із "Література Золотого вересня" як національну зраду. Розмови про нечитану, за винятком небагатьох, книгу заполонили читацький простір. Забувалася ризикована (1988!) праця Романа Гром'яка при організації другого в Україні Товариства української мови, яке фактично розпочинало епоху державотворення, численні його поїздки і виступи на мітингах у районних центрах і селах області...

На початку 90-х Доля штовхнула нашого вченого у дійство вертепу. Перебування в "хащах влади" породило спогади-роздуми, які ще не поціновані критикою як твори літератури. Хоча чутливий на естетичні вартості Микола Мушинка писав про "Вертеп" насамперед як "високохудожній твір". Справді, дві книги "Вертепу" — це яскрава інтелектуальна проза, яка щасливо синтезує різні літературні жанри. Численні події, імена, факти, вчинки, характери, поезія, художня проза, наука, політика, література, філософія — все це проходить крізь серце автора, вібрує, переливається, живе... Публіцистично загострений тон розповіді переходить в епічний, але уривається, гірким, ліричним сплеском — яка вражаюча невідповідність того, що хочеш і що можеш зробити, як дико в'їлася в українську свідомість більшовицька філософія, тобто "віра в одну людину, яка має все за всіх вирішити, всіх порятувати і, зрештою за все відповідати...". Самоаестетація автора інколи безжалісна, він не применшує міри своєї вини, зізнається у безпринципності, навіть катує себе. Адже йдеться про найпекучіше — Українську державу. Високий гром'яківський рівень думання у цих двох книгах виявився найповніше. А Доля лукавила і далі, провокувала найпарadoxальніші ситуації, засилала нові і нові

вишробування, забирала найрідніших... Потім ставала, загадково посміхаючись, збоку і спостерігала — дивувалась, як то вдається Романові Гром'якові не відставати, наприклад, від І. Фізера, Г. Грабовича, М. Павлишина, Л. Рудницького, тобто від учених, які, живучи за кордоном, ніколи не мали проблеми із доступом до найновіших досягнень науки. Ніколи не опускаючи планки наукового рівня, Роман Гром'як має рідкісний дар бачити і фути перед собою так званого двосічного читача-слухача: опонента — сильного науковця, маститого критика, скрупульозного вченого — і такого, який чогось чи навіть багато з того, про що йдеться, не знає, бо не міг знати. З першим він толерантно (завжди!), не використовуючи олов'яної осуги дрібнокаліберного академізму, дискутує і переконує. Другого невимушено, не спрошуючи наукових дефініцій, привчає до складнішої духовної поживи. Майже в усіх його книгах, дослідженнях, статтях-рецензіях, виступах помітна, як слушно підкреслював Григорій Сивокінь ще 10 років тому, "школа філософських знань, школа естетики, що допомагає йому бути глибоким, доказовим у судженнях і про літературу, і про літературознавство, і про критику".

Ні час, ні труднощі, ні втрати не похитнули відповідальності нашого вченого за долю літератури, за долю таланту. Це доведено двадцятьма його книгами, кількома сотнями статей, щодennими високопрофесійними лекціями у педагогічному інституті, роботою над підготовкою фундаментального "Літературознавчого словника-довідника", що його нині вже мають тисячі філологів, над редактуванням нового і цікавого журналу "Форум", науковими здібностями численних аспірантів, загалом високим рівнем Гром'якової літературознавчої школи (на сьогодні він "хресний батько" 22 докторів наук, серед яких такі відомі вчені, як Г. Сивокінь, В. Брюховецький, М. Ігнатенко, Г. Клочек, А. Погрібний). Це доведено майже сорокалітньою працею Романа Гром'яка у царині літератури.

Безперечно, що Доля, спостерігаючи за дивовижною невтомністю нашого вченого, дасть йому здоров'я і наснагу ще на багато-багато літ. Нехай дасть! Нехай зробить золоту пору його життя справді золотою, бо цього хочуть і цього просять для Романа Гром'яка його учні, друзі, колеги і ще сотні й сотні майбутніх українських філологів!